

Nemanja Ninković*

PITANJE PROMIJENJENIH OKOLNOSTI U SVIJETLU UGOVORA O KREDITU SA VALUTNOM KLAUZULOM U ŠVAJCARSKIM FRANCIMA

Predmet razmatranja ovog rada jeste analiza određenih kontroverznih pitanja od značaja za primjenu klauzule rebus sic stantibus u ugovorima o kreditu indeskiranih u švajcarskim francima. Na početku rada razmatramo uticaj Pravnog shvatanja Vrhovnog kasacionog suda na sudske presude kojima je usvojen tužbeni zahtjev za raskid ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u švajcarskim francima zbog promijenjenih okolnosti. Tema sledećeg dijela je povećanje kursa švajcarskog franka kao promijenjene okolnosti i dužnost njenog uzimanja u obzir u smislu člana 133 Zakona o obligacionim odnosima. Konačno rad takođe razmatra dejstva raskida ugovora o kreditu indeskiranih u švajcarskim francima zbog promjenjenih okolnosti i cilj valutne klauzule.

Ključne riječi: Ugovor o kreditu indeksiran u švajcarskim francima. – Vrhovni kasacioni sud, – Klauzula rebus sic stantibus. – Promijenjene okolnosti. – Raskid ugovora.

1. KRATAK OSVRT NA SLUČAJ ZVANI „ŠVAJCARAC“ I PROBLEMI PRIMJENE INSTITUTA REBUS SIC STANTIBUS

Drama zvana „Švajcarac“ dobija svoj epilog, ali pitanje je koliko je akademska i stručna javnost na kraju jedinstvena u svojim zaključcima, pa u vezi sa tim i sposobna da ponudi zajedničko rješenje i trasira put, prilikom pojave nekog novog, srodnog problema. Tako je judikatura predmete sa problemom, načelno oličenim u ugovornoj odredbi o valutnoj klauzuli, rješavala na neujednačen način, primjenom različitih

---

* Autor je student doktorskih studija Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, nemanja88ninkovic@yahoo.com (Bosna i Hercegovina).

pravnih instituta. Ovdje se prevashodno radilo o tendenciji da se ovi slučajevi riješe na planu nepunovažnosti ugovora. Rješavanju ovog pitanja u okvirima nepunovažnosti ugovora značajno je pomoglo ili odmoglo i Pravno shvatanje građanskog odjeljenja Vrhovnog kasacionog suda o punovažnosti valutne klauzule kod ugovora o kreditu u švajcarskim francima i konverziji (dalje: Pravno shvatanje).

Međutim, jedan dio korisnika kredita je nastojao da probleme, izazvane rastom kursa CHF, otkloni drugim putem, pozivanjem na institut *rebus sic stantibus*. Ovakva divergencija puteva, postat će i izvorom pravnog lutanja sudske prakse, te otkriti zabrinjavajući nivo znanja sudske aparature o temeljnim institutima građanskog prava. Ukoliko, cijelokupnoj priči dodamo i *ad hoc* zakonodavnu intervenciju izraženu u obliku Zakona o konverziji stambenih kredita indeksiranih u švajcarskim francima,¹ sve vrlo brzo poprими obrise „tamnog vilajeta“, zbog čega konsekvantno, ponajmanje, možemo govoriti o nekom iskristalisanom rješenju, a koje *pro futuro* može služiti kao nauk.

Kako Vrhovni kasacioni sud (dalje: VKS) nikada nije donio očekivano Pravno shvatanje o raskidu ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF, a cijeneći značaj koje ovo pitanje može imati i za druge ugovore sa trajnim izvršenjem prestacija, koje za predmet imaju novčane obaveze, u nastavku rada ćemo analizirati značaj pitanja promijenjenih okolnosti u svijetlu ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF. U tom smislu, struktura rada će biti ograničena, nastojanjem da identifikujemo i ispitamo neke neuralgične tačke, a koje nam se čine najkontroverznijim u procesu primjene instituta *rebus sic stantibus*. Ovakva definicija predmeta rada, podrazumijeva postojanje jedne logičke cijeline, zbog čega ćemo hronološkim redosledom izdvojiti tri faze u navedenom procesu.

Kao prvo, sud prije nego se upusti u odlučivanje o zahtjevu za raskid ugovora zbog apresijacije kursa CHF kao promijenjene okolnosti, sigurno će prethodno razmatrati pitanje punovažnosti ovih ugovora. Ovo može biti posebno zanimljivo zbog stava koji VKS pledira u svom Pravnom shvatanju. Sledeći korak u radu suda će se odnositi na utvrđivanje ispunjenosti svih neophodnih pretpostavki za raskidanje ugovora zbog promijenjenih okolnosti, ali mi ćemo akcenat staviti na pitanje mogućnosti predviđanja promjene valutnog kursa, u

---

1 Zakon o konverziji stambenih kredita indeksiranih u švajcarskim francima, *Službeni glasnik RS*, br. 31/2019.

smislu čl. 133, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima,² jer je posrijedi najproblematičniji od svih uslova. Na kraju ćemo pažnju pokloniti dejstvima raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF zbog promijenjenih okolnosti, a što predstavlja poseban problem i to zbog činjenice da zakonodavac nije izričito uredio ovo pitanje, ali i zbog različitog cilja koji valutna klauzula može imati u ovim ugovorima.

2. O RASKIDU NIŠTAVOG UGOVORA

Drugog aprila 2019. godine, građansko odjeljenje VKS donosi Pravno shvatanje, a radi ujednačavanja sudske prakse kod ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF. Pravno shvatanje odjeljenja jeste opšta pravna norma, ali pojedinačno obavezujuća, budući da obavezuje samo sudsko odjeljenje na čijoj je sjednici usvojeno.³ Međutim, iako je Pravno shvatanje odjeljenja formalno pravno obavezujuće samo za sudije ili sudska vijeća iz njegovog sastava, za očekivati je da će se i niži sudovi pridržavati njegovog stava, jer u suprotnom postoji velika mogućnost da im odluka bude ukinuta ukoliko i kad dođe pred VKS.

Pravno shvatanje, predviđa da pored opštih uslova za punovažnost svakog ugovora, banka treba da dokaže ispunjenost dva posebna kumulativna uslova i to: 1) da dokaže „pouzdanim pismenim dokazom“ da se radi odobravanja kredita i sama zadužila u švajcarskim francima i 2) da je prije zaključenja ugovora korisniku kredita dostavila potpunu pisanu informaciju o svim poslovnim rizicima i ekonomsko – finansijskim posljedicama koje će nastati primjenom odredbe ugovora o kreditu o indeksiranju dinarskog duga primjenom kursa CHF.⁴ U slučaju da banke ne dokažu ispunjenost ovih uslova, ugovor o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF će se konvertovati u ugovor o kreditu sa valutnom klauzulom u evrima i to *ex tunc* od trenutka zaključenja ugovora.

---

2 Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, *Službeni list SRJ*, br. 31/93, *Službeni list SCG*, br. 1/2003 – Ustavna povelja i *Službeni glasnik RS*, br. 18/2020 (dalje: ZOO).

3 V. Vodinelić, *Građansko pravo Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, treće neizmjenjeno izdanje, Beograd 2017, 122.

4 Ova dva posebna kumulativna uslova, po shvatanju VKS nisu uslov punovažnosti valutne klauzule u evrima. Vjerujemo, da je na ovaj način, VKS izbjegao da dovede u pitanje punovažnost ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u evrima, a što ujedno govori o nejednakom postupanju suda u načelno jednakim situacijama.

Kada obrazlaže proces konverzije ovih ugovora u skladu sa Pravnim shvatanjem, a do kojeg dolazi ukoliko banka ne dokaže kumulativnu ispunjenost navedenih uslova, nije u potpunosti jasno, koji pravni institut VKS primjenjuje? Možda je u pitanju neka vrsta djelimične ništavosti⁵ ili sudska konverzija,^{6 7} ili kako neki autori navode, neispravan pokušaj hibridne primjene instituta djelimične ništavosti iz čl. 105 ZOO i instituta sudske konverzije iz čl. 106 ZOO.⁸ Međutim, bez obzira na koji tačno institut se VKS poziva, ono što je nužan predušlov za primjenu navedenih instituta, jeste polazna premisa da su ovi ugovori ništavi ili barem djelimično ništavi. Ukoliko je stav VKS da su ovi ugovori djelimično ništavi ili ništavi, problem se javlja prilikom primjene instituta *rebus sic stantibus*, jer je u teoriji nesporno da se zbog naknadno promijenjenih okolnosti mogu raskinuti samo ugovori koji su punovažni. U procesu primjene instituta *rebus sic stantibus*, ni na koji način ne može biti primjenjen na djelimično ništave ili ništave ugovore. Ovaj institut je moguće primjeniti isključivo u situaciji kada je nakon intervencije suda kod djelimično ništavog ugovora kao posljedica primjene instituta djelimične ništavosti došlo do odstranjivanja njegovog spornog dijela⁹ ili kada je ništav ugovor primjenom instituta konverzije prethodno konvertovan u punovažan. Ovim putem, bi ovi modifikovani, transformisani ugovori, postali punovažni odnosno ne bi imali nikakav pravni problem. Prema tome, konverzijom ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF u ugovor o kreditu sa valutnom klauzulom u evrima, ovi ugovori postaju nesumnjivo punovažni i oni bi se mogli raskinuti u skladu sa pravilima ZOO o izmjeni ili raskidu ugovora zbog promijenjenih okolnosti, ali u tom scenariju rast kursa

---

5 Čl. 105 ZOO.

6 Čl. 106 ZOO.

7 Kada je u pitanju primjena instituta konverzije u doktrini pronalizimo da je upitno, da li sud može da se bavi pitanjem konverzije *ex officio* ili isključivo na inicijativu bar jedne ugovorne strane. Vid. K. Dolović Bojić „O konverziji ugovora u srpskom pravu sa posebnim osvrtom na sudska konverziju“, *Analiza Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2020, 153 i dalje.

8 M. Živković, „Kratka pravna analiza pravnog shvatanja VKS o punovažnosti valutne klauzule kod ugovora o kreditu u švajcarskim francima i konverziji“, *Pravo i privreda*, 4–6/2019, 485–486.

9 Podjela pravnih poslova na punovažne i nepunovažne nije *isključiva* – jedan konkretan pravni posao može da bude djelimično punovažan, a djelimično nepunovažan, V. Vodinić, *op. cit.*, 467.

valute CHF bio bi irelevantan za primjenu ovog instituta.¹⁰ U ovakvom sljedu događaja, kao relevantna promijenjena okolnost bi mogao da bude kvalifikovan samo rast kursa evra.

Treba napomenuti da je pravnosnažna presuda o raskidu ugovora zbog promijenjenih okolnosti konstitutivna presuda kojom se izriče prestanak postojećeg pravnog odnosa između parničnih stranaka, ali koja sadrži i implicitno utvrđenje suda o postojanju osnova za preobražaj prava. Tako i u situaciji kada su korisnici kredita podnijeli samo tužbu za raskid ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF zbog promijenjenih okolnosti, eventualna sudska odluka o raskidu, bi i dalje podrazumijevala da je sud prethodno utvrdio da su ovi ugovori punovažni. Ovo obrazlažemo činjenicom da pitanje punovažnosti ovih ugovora predstavlja prethodno pitanje u odnosu na zahtjev za njihov raskid. Međutim, bitno je napomenuti da iako sud po službenoj dužnosti pazi na ništavost ugovora,¹¹ ali s obzirom da stranke svojim predlozima i zahtjevima određuju granice predmeta spora,¹² sud ukoliko to stranke nisu tražile, ne može u postupku za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti, da ugovor oglasi ništavim. Sud ukoliko smatra da je ugovor ništav, može samo da odbije tužbeni zahtjev. U suprotnom, radilo bi se o nedopuštenoj *aliud* sudskoj odluci, kada sud tužiocu dosudi nešto drugo, a ne ono što je zahtjevano u tužbenom zahtjevu.¹³ Ipak, kako smo u sudskoj praksi svjedoci pravnosnažnih sudskih presuda o raskidu ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF i to zbog vanredne apresijacije kursa CHF, u nastavku ćemo da analiziramo kada je to vodeći računa o Pravnom shvatanju, sa pravnog stanovišta jedino moguće?

Tako u hipotetičkoj konstrukciji, ako u postupku za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti,¹⁴ banke nekim čudom dokažu ispunjenost uslova koji se traže Pravnim shvatanjem, a što je kako nalazimo

10 M. Živković, „Prolog ili o tome može li se raskinuti ništav ugovor“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti* (ur. K. Dolović Bojić, A. Odorović), Beograd 2020, 17–18.

11 Čl. 109 ZOO.

12 Čl. 3 st. 1 Zakona o parničnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 49/2013 – odluka US, 74/2013 – odluka US, 55/2014, 87/2018 i 18/2020.

13 Vid. detaljnije A. Jakšić, *Građansko procesno pravo*, *Službeni glasnik*, Beograd 2019, 172–173.

14 Čl. 133 ZOO.

u doktrini praktično teško zamisliti,¹⁵ ovakav punovažan ugovor, bi se mogao raskinuti zbog rasta kursa valute CHF. Banke bi se upustile u ovu „avanturu“, ukoliko su prethodno uvjerenе da će sud da odbije tužbeni zahtjev korisnika kredita za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti. U suprotnom, ako korisnici kredita uspješno izdejtvuju raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti, upitno je da li bi bankama ili korisnicima kredita više odgovarale pravne posljedice raskida ugovora ili posljedice primjene konverzije u skladu sa Pravnim shvatanjem?

Posmatrano sa ekonomskog stanovišta, faktički pobjednik u postupku za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti, bi zavisio od stava sudova da li dejstva raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF zbog promijenjenih okolnosti važe *ex tunc* i to kao da je valuta obaveze srpski dinar ili raskid djeluje samo za ubuduće.¹⁶ Ukoliko bi raskid ugovora proizvodio dejstva samo za budućnost, sigurno je da bi korisnicima kredita za razliku od banaka, više odgovarala konverzija ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF u ugovor o kreditu sa valutnom klauzulom u evrima u skladu sa Pravnim shvatanjem. Obrnuto proporcionalno, kada dejstva raskida ugovora važe *ex tunc* i to kao da je valuta obaveze srpski dinar, a što predstavlja stav novije sudske praske i podrazumijeva da se zbog prirode bankarskog poslovanja, ovim putem cijelokupne konsekvence promjene kursa CHF u odnosu na dinar, prevajljuju na banke, postoji mogućnost da bi u ovoj situaciji bankama za razliku od korisnika kredita više odgovarale posljedice primjene konverzije u skladu sa Pravnim shvatanjem. U svakom slučaju, pravni režim dejstava u slučaju raskida ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti, a koji sudovi budu primjenjivali, određuje ko isključivo snosi posljedice promjene kursa CHF odnosno veličinu „štete“ koju ugovorne strane trpe. Prema tome, možemo konstatovati da je potencijalno moguć raskid ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom zbog vanrednog rasta kursa CHF, ali samo ukoliko banke prethodno budu željele i mogle da dokažu posebne kumulativ-

---

15 Vid. detaljnije B. Begović, „Trijumf ideje nad razumom: pravnoekonomski komentar pravnog shvatanja Vrhovnog kasacionog suda o punovažnosti valutne klauzule“, *Pravo i privreda*, 4–6/2019.

16 Pravni režim dejstava raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF, kao i zavisno od opredjeljenog režima dejstava i posljedično, dijametralno različiti interesi banke i korisnika kredita, biće detaljnije analiziran u jednom od narednih dijelova rada, pa sa namjerom da izbjegnemo bespotrebna ponavljanja, ovdje ga nećemo detaljnije izlagati.

ne uslove koji se zahtjevaju Pravnim shvatanjem za punovažnost ovih ugovora, ali i da ovi postupci nose veliku neizvjesnost i rizike za obje ugovorne strane. Konačno, i prvostepena presuda u postupku za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti, a u kojem sud nije prethodno utvrdio pitanje punovažnosti ugovora u skladu sa Pravnim shvatanjem, bi mogla biti uspješno pobijana u žalbenom postupku.

3. (NE)PREDVIDLJIVOST RASTA KURSA CHF KAO SVOJSTVA PROMIENJENIH OKOLNOSTI U SMISLU ČL. 133, ST. 2 ZOO

Mogućnost ugovaranja valutne klauzule je izričito dozvoljena u pravnom poretku Republike Srbije.^{17 18} Svrhu njenog ugovaranja u ugovorima o kreditu ekonomska teorija vidi u eksplicitnoj alokaciji valutnog rizika na korisnike kredite.^{19 20} Prema tome, nameće se pitanje, ako je korisnik kredita putem valutne klauzule u potpunosti preuzeo na sebe valutni rizik,²¹ da li se može pozivati na apresijaciju švajcarskog franka kao promijenjenu okolnost?

Tako, čl. 133, st. 2 ZOO glasi:“ Raskid ugovora se ne može zahtjevati ako je strana koja se poziva na promijenjene okolnosti *bila dužna da u vreme zaključenja ugovora uzme u obzir te okolnosti* ili ih je mogla izbjeći ili savladati.“ Ovaj stav sadrži implicitni zahtjev ²² da je

17 Vid. čl. 395 ZOO.

18 Vid. čl. 2, st. 1, tač. 24 Zakona o deviznom poslovanju, *Službeni glasnik RS*, br. 62/2006, 31/2011, 119/2012, 139/2017 i 30/2018.

19 Vid. detaljnije B. Begović, „Valutna klauzula: svrha, dileme i mogući ishodi“, *Pravo i privreda*, 10–12/2016.

20 Ovdje želimo da naglasimo, da cijeneći važeći pravni poredak Srbije, kao i činjenicu da je banka korisnicima kredita neposredno plasirala dinare, ne zane-marujemo mogućnost da je svrha ugovaranja valutne klauzule u navedenim ugovorima isključivo mogla da služi zaštiti banke od obezvrijeđivanja dinarskog plasmana usljed inflacije.

21 U obrnutoj situaciji, u slučaju depresijacije valute švajcarskog franka u odnosu na dinar, ukoliko je banka prethodno izvršila valutnu usklađenost svojih izvora i plasmana, a što predstavlja njenu zakonsku obavezu, banka ne bi pretrpila nikakvu „štetu“.

22 Vid. M. Karanikić Mirić, „Otežano ispunjenje ugovorne obaveze: Pojam i raspodijela rizika“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti* (ur. K. Dolović Bojić, Ana Odorović), Beograd 2020, 87–88.

veličina promjene kursa CHF bila nepredvidljiva i predstavlja *condicio sine qua non* primjene instituta *rebus sic stantibus*. *Ratio* ovog zahtjeva bi se zasnivao na pretpostavci, da stranka koja je bila u stanju da anticipira rizik promjene okolnosti, nije bila prinuđena i da ga preuzme odnosno imala je mogućnost da odbije zaključenje ugovora. Međutim, kako ćemo na planu predvidljivosti tumačiti činjenicu da se stranka ugovaranjem adekvatne zaštitne klauzule, obezbijedila od uticaja koje proizvode određene okolnosti? Da li je moguće tvrditi, na osnovu takve jedne odredbe, da su stranke morale da očekuju rizik promjene okolnosti?

U vezi sa navedenim pitanjima, a povodom ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF, treba istaći da ugovorne strane imaju heterogene preferencije prema riziku. Zbog toga je logično pretpostaviti i da je odredba o valutnoj klauzuli, upravo izraz ovih preferencija. Banke su alocirale valutni rizik na korisnike kredita, zbog čega su bile u mogućnosti da ponude kredite sa kamatnom stopom koja je znatno niža u odnosu na „čiste“ dinarske kredite.²³ Na drugoj strani bi mogli reći da su korisnici kredita ugovaranjem valutne klauzule u CHF, svjesno pristali i izložili se riziku promjene valutnog kursa, a što im je kompenzovano nižom kamatnom stopom. Preuzimanje ovakvih rizika je prihvatljivo ukoliko se izražava u kalkulisanju cijene kredita odnosno ako ne predstavlja rezultat pritiska i neravnopravnog položaja ugovarača.²⁴

Prema tome, da li bismo mogli da tvrdimo da se ugovorni dužnik ne može pozivati na promijenjene okolnosti kao razlog za raskid ugovora, u situaciji kada je ugovorena odredba koja ima funkciju alokacije rizika od uticaja koje proizvode one izmijenjene okolnosti na čiju se nepredvidljivost poziva? Takođe i u doktrini nailazimo na shvatanje

-
- 23 Ugovori o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF su imali niže kamatne stope i od ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u evrima, pa bi zdravorazumskim rasuđivanjem, prilikom poređenja ova dva proizvoda, mogli tvrditi da je mogućnost aktiviranja valutnog rizika u slučaju „švajcarac“ bila manja. Ovakva postavka može da bude posebno zanimljiva, ako cijenimo da ima bar malo istine u tvrdnjama da je prilikom zaključenja ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u švajcarskim francima, kurs CHF bio na istorijskom minimumu.
- 24 Intergralni tekst ugovora o kreditu, banka nudi korisniku kredita po principu „uzmi ili ostavi“. Na ovaj način se korisnici kredita stavljaju u neravnopravan položaj, pa bi prilikom rješavanja slučaja „švajcarac“ i ovoj dimenziji problema trebalo pokloniti adekvatnu pažnju.

gdje se navodi da primjena klauzule *rebus sic stantibus* potkopava samu svrhu valutne klauzule.²⁵ Navodi se, ukoliko je njena svrha uklanjanje „štetnih efekata primjene načela monetarnog nominalizma“, postavlja se pitanje kako će ona biti ostvarena ako se promjena kursa valute (na koju ugovorne strane računaju u trenutku sklapanja ugovora i zbog čega ugovaraju valutnu kaluzulu) kvalifikuje kao promijenjena okolnost.^{26 27}

Mi se ne bismo složili sa navedenim razmišljanjem, jer vjerujemo da stranka uvijek može tražiti raskid ugovora zbog *nepredvidljivih* promijenjenih okolnosti (naravno uz kumulativnu ispunjenost i drugih nužnih uslova). U suprotnom, primjenom ciljnog tumačenja odredbe o valutnoj klauzuli, mogli bismo tvrditi, da su stranke ovim putem, *ex ante* implicitno isključile pravo na raskid ugovora bez obzira na stepen promjene kursa CHF. Međutim, iako se stranke mogu odreći od pozivanja na određene promijenjene okolnosti,²⁸ upitno je da li ova mogućnost postoji i prilikom pojave okolnosti čije posljedice prevazilaze okvir uobičajnog, normalnog rizika?^{29 30} U svakom slučaju stava smo da bi ovakva izjava volje morala biti nedvosmisleno i eksplicitno izražena u ugovoru, zbog čega ovako široko tumačenje odredbe o svrsi valutne klauzule nije prihvatljivo.

Takođe, brojni su primjeri u sudskoj praksi, gdje sudovi u ugovorima koji imaju za predmet novčane obaveze, na osnovu odredbe čija funkcija se ogleda u preventivnoj zaštiti protiv novčanih fluktuacija, izvode zaključak o dužnosti ugovorne strane da predvidi cijelokupan uticaj negativnih dejstava načela monetarnog nominalizma. Tako u presudi Vrhovnog suda Srbije posl. broj Rev. 623/97 od 10.09.1997. godine, na primjeru zaštite od negativnih dejstava inflacije,³¹ se navo-

25 B. Begović, N. Ilić, „Korak napred, četiri koraka nazad: Vrhovni kasacioni sud još jednom o valutnoj klauzuli“, *Pravo i privreda*, 10–12/2017, 14.

26 *Ibid.*

27 Vid. čl. 394 ZOO.

28 Vid. čl. 136 ZOO.

29 Vid. V. Krulj, *Promijenjene okolnosti i ugovorna odgovornost (nemogućnost ispunjenja, viša sila, klauzula rebus sic stantibus)*, Institut za uporedno pravo, Beograd 1967, 130–131.

30 Vid. čl. 135 ZOO.

31 Inflacija nacionalne valute i depresijacije nacionalne valute u odnosu na valutu obaveze iz ugovorene valutne klauzule, konsekventno slično utiču na ugovore narušavajući načelo jednakih davanja između ugovornih strana. Glavna razlika je da u ugovornom odnosu, negativne posljedice inflacije po pravilu

di da „kako je tužilac kao prodavac poslovnog prostora, sam odredio uslove ugovora, kojim je pored ostalog bila ugovorena i kamata na neotplaćeni dio ugovorene kupoprodajne cene, s tim što se prodavac radi obezbeđenja od eventualnog inflatornog dejstva obezbijedio vezujući ugovorom kupoprodajnu cenu za promenu kursa dinara, po pravilnoj ocjeni nižestepenih sudova *ne može se sad pozivati na činjenicu da u vreme zaključenja ugovora nije mogao predvidjeti i uticaj inflacije*“. U istoj odluci, Vrhovni sud je iznio svoju ocjenu da je tužilac mogao da se dodatno zaštiti od eventualnog uticaja inflacije i promijenjenih okolnosti ugovaranjem indeksne klauzule.³² Ilustrativna u ovom kontekstu je i Odluka Vrhovnog suda Srbije posl. broj Rev. 1810/98, u kojoj je istaknuto da *ne postoji pravo na raskid ugovora* ako su ugovorne strane ekvivalentnost uzajamnih davanja obezbijedile indeksnom klauzulom, po kojoj se novčana obaveza koja je izražena u dinarima, izvršava prema paritetu dinara prema njemačkoj marki.³³

Međutim, ovakvom načinu zaključivanja možemo uputiti iminentnu kritiku. Nije moguće po automatizmu prejudicirati, kao što to radi VKS u navedenim predmetima, da je stranka bila dužna da predvidi obim uticaja koji proizvode određene promijenjene okolnosti. U doktrini se jasno navodi, da se ne može procijeniti da li je ugovornik prilikom zaključenja ugovora bio dužan da uzme u obzir neku okolnost, a da se prije toga ne utvrdi da li je ta okolnost bila predvidljiva.³⁴ Prema tome, strana pogođena promijenjenim okolnostima je dužna da uzme u obzir samo one okolnosti koje je mogla da predvidi. Takođe, prilikom procjene da li je određena okolnost očekivana, sudovi treba da pokažu najveći stepen opreznosti i razboritosti, jer *in abstracto* sve možemo anticipirati, a što bi potencijalno moglo dovesti do pogrešnih zaključaka. Utvrđivanje navedene pretpostavke, podrazumijeva dužnost sudova da cijene isključivo konkretne okolnosti slučaja, a to je uvijek faktičko pitanje, pri čemu moraju izbjegavati svaki vid generalizacije.

Treba istaći da i zaštitne klauzule u monetarnim obligacijama, mogu da izgube svoju svrhu i postanu potpuno beskorisne i nespo-

---

pogađaju povijerioca, dok na drugoj strani posljedice depresijacije nacionalne valute u odnosu na valutu obaveze pogađaju dužnika.

32 D. Marić, *Očigledna nesrazmera u ugovornom pravu*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad 2020, 319–320.

33 *Ibid.*, 297.

34 M. Karanikić Mirić, *op. cit.*, 88.

sobne da adekvatno odgovore svojoj funkciji. Jednostavno, društveni odnosi su isuviše dinamični da bi ih mogli nužno determinisati ugovorom. Tako, razlog zbog koga je prvobitno u Srbiji 1993. godine, posredno uvedena valutna klauzula, kao instrument zaštite od inflacije, je proistekao iz potrebe, da se pronađe efikasno sredstvo za zaštitu od ove vrste rizika, jer bi zbog pojave hiperinflacije,³⁵ tadašnji metod zaštite putem indeksa potrošačkih cijena (u to vrijeme indeksom cijena na malo), bio potpuno beskoristan.³⁶ U slučaju da se povijerilac u ugovornom odnosu obezbijedio od uticaja inflacije putem „indeksa cijena na malo“, nije moguće tvrditi da je nužno morao da predvidi i uzme u obzir uticaj i razmjere novonastale hiperinflacije, koja u suštini predstavlja inflaciju većeg intenziteta. U suprotnom, ovakvo olako zaključivanje bi prouzrokovalo da se u opravdanim slučajevima, povijeriocima uskraćuje mogućnost raskida ugovora zbog promjene unutrašnje vrijednosti novca.

Prema tome, vjerujemo da su korisnici kredita ugovaranjem valutne klauzule kao sredstva zaštite od valutnog rizika, svakako bili dužni da računaju na mogućnost promjene deviznog kursa, ali veličina promjene nakon što bi dostigla određeni stepen, bi sigurno bila nepredvidljiva odnosno neočekivana.³⁷ Takođe, stava smo da pitanje mogućnosti predviđanja rasta kursa CHF treba cijeliti po objektivnom mjerilu, odnosno ovaj uslov bi smatrali ispunjenim, ukoliko ni razuman ugovorni dužnik, cijeneći sve relevantne okolnosti prilikom zaključenja ugovora, stepen varijabiliteta kursa nije mogao predvidjeti. U ovom kontekstu, treba napomenuti i da korisnici kredita nisu zaključivali ugovor iz svoje profesionalne djelatnosti, zbog čega za razliku od banke u izvršavanju svojih obaveza, nisu bili dužni da postupaju u skladu sa pažnjom dobrog stručnjaka.³⁸

35 Pod hiperinflacijom se, sledeći Kežganovu (Cagan) definiciju smatra inflacija sa mjesečnom stopom rasta od 50%, Vid. B. Begović, N. Ilić, „Poreklo zablude o svrsi valutne klauzule“, *Analiza pravnog fakulteta u Beogradu*, 2/2017, 35.

36 *Ibid.*

37 U doktrini je predmet sporenja da li se nepredvidljivost odnosi na sam događaj koji predstavlja promijenjenu okolnost ili je dovoljno da budu nepredvidljivi samo njegovi efekti, pri čemu sam događaj može biti predviđen. Vid. M. Đurđević, *Raskidanje ili izmjena ugovora zbog promijenjenih okolnosti*, magistrska teza, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 1994, 186–187.

38 Vid. čl. 18, st. 2 ZOO.

Međutim, da li doktrina poznaje, neki bliži kriterijum za ocjenu navedenog pitanja? Tako u literaturi pronalazimo standard, u skladu sa kojim pitanje predvidljivosti rasta kursa u slučaju kredita sa valutnom klauzulom, treba cijeliti tako da ugovorne strane tokom ročnosti kredita mogu da očekuju one promjene deviznog kursa koje su se dogodile u prošlosti, i to u istom vremenskom horizontu (ročnosti kredita).³⁹ Promjene koje su se dogodile sagledavaju se na osnovu raspona prosječnih mjesečnih vrijednosti deviznog kursa, a taj kurs se određuje kao odnos valute obaveze i isplate.⁴⁰ Na isti način se sagledavaju i promjene tokom ročnosti kredita.⁴¹ Jedna od primjedbi na navedeni standard, ističe, da ukoliko bi ocjenjivali isključivo promjenu valute obaveze u odnosu na dinar kao valutu isplate, period hiperinflacije koji bi bio obuhvaćen analizom za sve ugovore o kreditu prije 2024. godine bi obesmislio navedeni standard, jer dovodi do zaključka da je promjena kursa od trista miliona nešto što je korisnik kredita bio dužan da uzme u obzir.⁴² Takođe, mi smo mišljenja da je upitno tvrditi, da jedna pojava mora biti očekivana, samo zato što se ista ili slična dogodila u prošlosti, bez obzira kada se ona dogodila. Svakako da bi ovaj standard mogao da posluži kao jedan od bitnih faktora za ocjenu pitanja predvidljivosti, ali ne može biti dovoljan kriterijum za rješavanje ove dileme. U suprotnom, djeluje nam da bi primjena navedenog modela kao jedinog kriterijuma u praksi neopravdano ograničila polje primjene instituta *rebus sic stantibus*.

Čini nam se da bi argumenti *contra i pro* sposobnosti predviđanja rasta kursa CHF, vrlo lako mogli biti podjednako ubjedljivi. Zato bi možda, u određenim slučajevima, prilikom odlučivanja o primjeni instituta *rebus sic stantibus*, trebali cijeliti sve uslove zajedno, pri čemu bi nedostatak jednog uslova mogao biti kompenzovan

---

39 B. Begović, „Devizni kurs: Mogućnost predviđanja promjene i njenog uzimanja u obzir u smislu člana 133 Zakona o obligacionim odnosima“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti* (ur. K. Dolović Bojić, A. Odorović), Beograd 2020, 37–38.

40 *Ibid.*

41 *Ibid.*

42 A. Odorović, „Komentar rada Devizni kurs: Mogućnost predviđanja promjene i njenog uzimanja u obzir u smislu člana 133 Zakona o obligacionim odnosima“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti* (ur. K. Dolović Bojić, A. Odorović), Beograd 2020, 42.

težinom drugog.⁴³ Ova sofisticirana teorija je razvijena iz Austrijskog „interaktivnog sistema“ (*bewegliches System*) ili „teorije gomile pjeska“ (*Sandhaufentheorem*), a prvobitno je bila prihvaćena u predmetima sa manama volje (*Willensmangel*) i zelenašenjem (*Wucher*).⁴⁴ Kao primjer ove teorije navodi se, da iako su inflacija i devalvacija uobičajne katastrofe u zemlji, koje moraju biti predviđene od strane stranaka, *posljedice* ove predvidljive katastrofe mogu poprimiti tolike razmjere, da nedostatak uslova nepredvidljivosti može biti kompenzovan težinom izvanrednosti događaja i nerazumnosti ispunjenja: drugim rječima uslov nepredvidljivosti se može i dalje smatrati ispunjenim.⁴⁵ U vezi sa navedenim, u literaturi nalazimo da postoji mogućnost da događaj bude predvidljiv, ali obim njegovih posljedica možda nije; ekonomska kriza prilikom zaključenja ugovora može da bude predvidljiva, ali njeno trajanje i ozbiljnost možda nisu.⁴⁶ U slučaju kada je događaj predvidljiv, ali njegove posljedice su ogromne na izvanredan način, za ovakav događaj se u Turskoj pravnoj doktrini smatra da ispunjava uslov nepredvidljivosti.⁴⁷

Primjenom ove teorije u slučaju „švajcarac“, našu analizu bi usmjerili na *otežanost ispunjenja obaveze* u smislu čl. 133, st. 1 ZOO, kao posljedicu nastupanja vanrednog rasta kursa CHF. U određenim situacijama bi možda bilo opravdano tvrditi da je veličina promjene valute CHF *trajala i djelovala* u toliko dugačkom vremenskom periodu, da je korisniku kredita u izuzetnoj mjeri otežala ispunjenje obaveze odnosno prouzrokovala izvanredno velike gubitke, a koje ovaj nije mogao predvidjeti. Prema tome, moguće je da veličina promjene kursa CHF bude predvidljiva, ali da razmjere posljedica koje ugovorni dužnik trpi možda nisu. U tom smislu je svrsishodnije da u ovakvim slučajevima, uslov nepredvidljivosti cijenimo u odnosu na efekte

43 R. Serozan, “General report on the Effects of Financial Crises on the Binding Force of Contracts: Renegotiation, Rescission or Revision“, *The Effects of Financial Crises on Binding Force of Contracts Renegotiation, Rescission or Revision* (ed. B. Basoglu), Switzerland 2016, 22.

44 *Ibid.*

45 *Ibid.*

46 B. Baysal „The adaptation of the contract in Turkish law“, *The Effects of Financial Crises on Binding Force of Contracts Renegotiation, Rescission or Revision* (ed. B. Basoglu), Switzerland 2016, 320.

47 *Ibid.*

dogadaja koji predstavlja promijenjenu okolnost. Takođe, da bi se obim otežanosti ispunjenja smatrao pravno relevantnom posljedicom, neophodno je da šteta prevazilazi okvire normalnog poslovnog rizika.⁴⁸ Pojam uobičajnog, normalnog rizika bismo mogli definisati kao granicu, prag do kojeg stranke na osnovu ugovora ili zakona, imaju obavezu da trpe posljedice izmijenjenih okolnosti.^{49 50} U skladu sa navedenom teorijom, zaključujemo, ukoliko obim posljedica koje korisnik kredita trpi prevazilazi normalni rizik kod ugovora ove vrste, da je očigledno da ugovor više ne odgovara očekivanjima ugovornih strana, vjerujemo da bi uslov nepredvidljivosti mogli smatrati ispunjenim, a primjenu instituta *rebus sic stantibus* opravdanom.

4. DEJSTVA RASKIDA UGOVORA O KREDITU SA VALUTNOM KLAUZULOM U CHF ZBOG PROMIJENJENIH OKOLNOSTI I CILJ VALUTNE KLAUZULE

Odlučivanje o pravnim posljedicama u slučaju uspješnog raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF zbog promijenjenih okolnosti je od najveće važnosti, jer neadekvatno rješenje ovog pitanja može suštinski pobjednika u parničnom sporu da pretvori u gubitnika i suprotno. Međutim problem, predstavlja činjenica da zakonodavac nije izričito uredio prestanak ugovornih dejstva u slučaju raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti.

Uobičajeno, prilikom odlučivanja o pravnim posljedicama raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti, ova praznina se popunjava primjenom analogije sa dejstvima raskida ugovora zbog neispunjenja.⁵¹

---

48 M. Đurđević, *op. cit.*, 203–204.

49 Vid. čl. 135 ZOO.

50 U italijanskoj sudskoj praksi „normalni poslovni rizik“ („*alea normale*“) definiše se kao onaj rizik (nepredvidljiv i onaj koji nije izričito preuzet ugovorom) koji donosi određena vrsta ugovora i kojemu se svaka stranka implicitno podvrgava ulaženjem u takav ugovor. Vid. S. Petrić, „Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti prema novom Zakonu o obveznim odnosima“, *Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 1–46/2007.

51 V. Kozar, N. Aleksić „Pravne posljedice raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom zbog promijenjenih okolnosti“, *Pravo i privreda*, 1–3/2017, 85–86.

S tim u vezi u doktrini nalazimo da se ugovor raskida retroaktivno od momenta zaključenja ugovora, kao da nikada nije ni bio zaključen.⁵² Kao posljedica retroaktivnog dejstva raskida, ugovorne strane imaju pravo odnosno obavezu na vraćanje datog sa ciljem anuliranja dejstava koja je ugovor proizveo. Primjenjeno na ugovore o kreditu indeksirane u stranoj valuti, to znači da raskid zbog promijenjenih okolnosti pretvara svaku isplatu po osnovu ugovora u pravno neosnovano obogaćenje strane koja je primila plaćanje.⁵³ Prema tome, budući da je ugovor kao osnov sticanja otpao, ugovorne strane vraćaju jedna drugoj nominalne dinarske iznose koje su primile uvećane za zakonsku zateznu kamatu.⁵⁴ Ovakav, raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti sa dejstvima *ex tunc* i to kao da je valuta obaveze dinar, zastupa novija sudska praksa.

Ipak ovakvo rješenje bi mogli otvoreno kritikovati, jer se na ovaj način u određenim slučajevima, cjelokupne posljedice promjene kursa dinara prevaljuju na banke. Tako, linijom kritike, mogli bismo reći da je valuta obaveze u ovim kreditima CHF, a koje je banka prethodno prikupila putem depozita fizičkih ili pravnih lica, ili pozajmljivanjem na domaćem ili međunarodnom tržištu kapitala. Prema ovom shvatanju, korisnici kredita bankama duguju švajcarske franke, a dinari su samo valuta isplate, zbog čega je i valutna klauzula služila prevaljivanju valutnog rizika sa banke na korisnike kredita odnosno usklađivanju valutne strukture izvora i plasmana.^{55 56} U skladu sa navednim, *ex tunc* dejstva raskida i to kao da je valuta obaveze dinar, nesumnjivo bi proizvela gubitke banci, zbog obaveza koje banka ima prema svojim povijeriocima i koje su izražene u CHF valuti. Na ovaj način posljedice promijenjenih okolnosti snose samo banke, pa je i navedena kritika u potpunosti opravdana.

52 *Ibid.*

53 M. Radović, „Dejstva raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom zbog promijenjenih okolnosti“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti*, Beograd 2020, 123.

54 Vid. V. Kozar, N. Aleksić *op. cit.*, 85–87.

55 Vjerujemo da je nesporno da valutna klauzula u ugovorima o kreditu može da služi zaštiti povijerioca od inflacije ili prevaljivanju valutnog rizika sa banke na dužnike. Ova dva rizika kada je u pitanju interes banke ne mogu postojati istovremeno.

56 Vid. detaljnije B. Begović, „Pravno – ekonomska analiza finansijskog posredovanja bankarskog sektora u Srbiji: slučaj ugovora o kreditu“, *Pravo i privreda*, 4–6/2016.

Budući da su ugovori o kreditu, ugovori sa trajnim izvršenjem prestacija, u doktrini pronalazimo i shvatanje, da pravnu prazninu u pogledu pravnih posljedica raskida ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti po ugovorna prava i obaveze, treba popunjavati primjenom analogije sa pravilima o pravnim posljedicama raskida ugovora zbog neispunjenja, korigovanu analogijom sa pravilom o pravnim posljedicama jednostranog raskida (otkaza) trajnog dugovinskog odnosa, zbog čega raskid proizvodi dejstva samo za ubuduće.⁵⁷ Prema ovom shvatanju sve što su strane izvršile do momenta raskida ugovora ostaje ispunjeno sa pravnim osnovom, jer je ugovor do momenta raskida proizvodio dejstva, a nakon raskida korisnici kredita bi bili dužni da banci vrate preostali dio kredita i to po uvećanom kursu na dan vraćanja sa ugovornom kamatom ako je veća od zatezne.⁵⁸ Korisnici kredita bi imali i obavezu da banci nadoknade i pravičan iznos štete koji ona trpi zbog prestanka ugovornog odnosa.⁵⁹ Očigledno je da ovakav režim dejstava raskida ne bi odgovarao korisnicima kredita, jer su u obavezi da vrate preostali dio glavnice odmah i to po uvećanom kursu, a što su mogli da učine i bez prethodnog obraćanja sudu. Takođe u doktrini se navodi da rješenja kojima se dejstva raskida vezuju za dan donošenja pravnosnažne presude, za dan podnošenja tužbe kojom se od suda zahtjeva raskid, za dan saopštavanja izjave o raskidu ili za dan ispunjenosti uslova za raskid su nepovoljna za korisnike kredita jer podrazumijevaju opstanak svih dospjelih potraživanja banke do tog momenta, a rađaju obavezu vraćanja preostalog iznosa kredita po znatno višem kursu strane valute.⁶⁰

U ovom kontekstu možemo istaći i da *ex nunc* dejstva raskida mogu omogućiti bankama i da neosnovano pribave ekstraprofit, a do kojeg bi došlo ukoliko je dejstvo valutne klauzule dovelo do nominalnog povećanja obaveze dužnika, a koje je bilo više nego što je bilo potrebno da se kompenzuje inflacija.⁶¹ Ovo bi bilo ostavarivo, u situaciji kada je valutna klauzula predstavljala isključivo mehanizam zaštite od inflatornog obezvrijeđivanja potraživanja povijerioca. Tako se u odgovorima na pitanja privrednih sudova koji su utvrđeni na

57 M. Radović, *op. cit.*, 117–120.

58 *Ibid.*

59 *Ibid.*

60 M. Radović, *op. cit.*, 126–127.

61 Vid. B. Begović, (2016), *op. cit.*, 331.

sjednici Odjeljenja za privredne sporove Privrednog apelacionog suda i na sjednici Odjeljenja za privredne prestupe i upravni – računske sporove navodi da povreda načela jednakih davanja postoji, ukoliko bi jedna ugovorna strana primjenom valutne klauzule dobijala mnogo više nego što je dala, tj. ukoliko ona za posljedicu ima značajno uvećanje duga iznad realne vrijednosti (npr. ako se rast nominalne vrijednosti glavnice u dinarima poredi sa ostalim parametrima – rastom kursa drugih valuta, stopom inflacije, tržišnom cijenom nekretnina koje su bile predmet kupovine namenskog kredita. itd).⁶²

Cijeneći navedeno, isključivo opredijeljivanje za pravni režim u kome raskid ugovora sa valutnom klauzulom zbog promijenjenih okolnosti proizvodi dejstva samo za ubuduće ili dejstvuje *ex tunc* i to kao da je valuta obaveze dinar, bi prouzrokovao da se cijelokupne posljedice promijenjenih okolnosti prevaljuju na jednu ugovornu stranu. U tom smislu, prethodno utvrđivanje cilja i smisla valutne klauzule bi moglo doprinijeti razumijevanju navedenog pitanja. Tako, *ex tunc* dejstva raskida i to kao da je valuta obaveze dinar, možda bi mogli pravdati sa aspekta očuvanja načela ekvivalencije tj. ukoliko je valutna klauzula u CHF imala za cilj očuvanje realne vrijednosti novčane obaveze izražene u dinarima, ali nikako ukoliko su potraživanja banke i zaista devizna, a ne dinarska. Zbog specifičnosti slučaja „Švajcarac“ u doktrini se predlaže implementacija *de lege ferenda* rješenja u skladu sa kojim bi dejstva raskida nastupila od trenutaka koji utvrdi sud kada u presudi izrekne raskid zbog promijenjenih okolnosti.⁶³ Ovakvo rješenje, iako daje velika ovlašćenja sudovima, smatramo ispravnim, jer bi pružilo mogućnost sudovima da uvažavajući cijelokupne okolnosti slučaja, izvrši pravičnu preraspodjelu posljedica apresijacije kursa CHF.

5. ZAKLJUČAK

Više od jedne decenije problem „švajcarac“ je bio predmet interesovanja, kako sudova tako i pravne doktrine. Veličina problema i posljedice koje su pretrpjeli korisnici kredita, prvenstveno zbog činjenice da sudovi očigledno nisu bili dorasli ovakvom zadatku, *pro futuro* obavezuje cijelokupnu pravnu struku, da trasira pravno predvidljiv put

62 P. Čatić, „Ugovor o kreditu i savremeni problemi koji ga prate“, *Pravni život*, 1–3/2016, 116.

63 M. Radović, *op. cit.*, 126–127.

za rješavanje sličnih pravnih sporova. U tom smislu, težište ovog rada smo stavili na pitanje mogućnosti primjene instituta *rebus sic stantibus*, a kojeg smatramo jedinim adekvatnim rješenjem navedenog problema.

Na početku smo analizirali na koji način Pravno shvatanje može da utiče na parnične postupke prilikom odlučivanja o raskidu ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF zbog promijenjenih okolnosti. S tim u vezi, ako je stav VKS da su navedeni ugovori djelimično ništavi ili ništavi, a što bi bio slučaj ukoliko pored opštih uslova za punovažnost svakog ugovora, banka ne dokaže kumulativnu ispunjenost posebnih uslova u skladu sa Pravnim shvatanjem, ne možemo govoriti o mogućnosti primjene instituta *rebus sic stantibus* zbog vanrednog rasta kursa CHF. Međutim, kako smo u sudskoj praksi svjedoci pravno-snažnih sudskih presuda o raskidu navedenih ugovora analizirali smo pod kojim uslovima je ovo isključivo moguće, ali i kakve rizike ovi postupci nose po ugovorne strane.

Prilikom ocjene mogućnosti predviđanja promjene kursa CHF, kao jedne od pretpostavki za primjenu instituta *rebus sic stantibus*, ukazali smo da je možda svrsishodnije ovaj uslov cijeniti u odnosu na *efekte* koje ova promijenjena okolnost proizvodi. Tako, stepen varijabilneta kursa CHF je možda morao da bude predvidljiv, ali obim i težina posljedica, izazvane dužinom trajanja ove promjene možda nisu. Na ovaj način bi u opravdanim slučajevima, uslov nepredvidljivosti u smislu čl. 133, st. 2 ZOO, mogli smatrati ispunjenim.

Konačno, kada su u pitanju dejstva raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u CHF zbog promijenjenih okolnosti, ukazali smo na razloge zbog kojih isključivo opredjeljivanje za pravni režim u kome raskid ugovora dejstvuje *ex tunc* i to kao da je valuta obaveze dinar, odnosno *ex nunc* za ubuduće može da bude pogrešan. Prema tome, u doktrini navedeno *de lege ferenda* rješenje u skladu sa kojim bi dejstva raskida nastupila od trenutka koji utvrdi sud kada u presudi izrekne raskid zbog promijenjenih okolnosti, ali uz nužno prethodno utvrđivanje smisla i cilja valutne klauzule smatramo jedinim adekvatnim.

THE ISSUE OF CHANGED CIRCUMSTANCES IN THE LIGHT OF CREDIT CONTRACTS WITH CURRENCY CLAUSE IN SWISS FRANCS

Summary

The paper deals with the analysis of certain controversial issues of the importance for the application of *clausula rebus sic stantibus* in the credit contracts indexed in Swiss francs. At the beginning of the paper we are considering the impact of the legal opinion of the Supreme Court of Cassation on the court judgments on approval request for termination of the credit agreement with currency clause in Swiss francs due to changed circumstances. The next part deals with the increase in the exchange rate of the Swiss francs as changed circumstance and the duty of taking it into account according to the article 133 of the Law on Contracts and Torts. Finally the paper also discusses effects of termination of a credit contract indexed in Swiss francs due to the change of circumstances and the purpose of currency clause.

Key words: *Credit contracts indexed in Swiss francs. – Supreme Court of Cassation. – Clausula rebus sic stantibus. – Changed circumstances. – Termination of contract.*

LITERATURA

- Begović B., „Trijumf ideje nad razumom: pravnoekonomski komentar pravnog shvatanja Vrhovnog kasacionog suda o punovažnosti valutne klauzule“, *Pravo i privreda*, 4–6/2019.
- Begović B., „Valutna klauzula: svrha, dileme i mogući ishodi“, *Pravo i privreda*, 10–12/2016.
- Begović B., „Devizni kurs: Mogućnost predviđanja promjene i njenog uzimanja u obzir u smislu člana 133 Zakona o obligacionim odnosima“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti* (ur. K. Dolović Bojić, Ana Odorović), Beograd 2020.

- Begović B., „Pravno – ekonomska analiza finansijskog posredovanja bankarskog sektora u Srbiji: slučaj ugovora o kreditu“, *Pravo i privreda*, 4–6/2016.
- Baysal B. „The adaptation of the contract in Turkish law“, *The Effects of Financial Crises on Binding Force of Contracts Renegotiation, Rescission or Revision* (ed. Basak Basoglu), Switzerland 2016.
- Begović B., Ilić N., „Korak napred, četiri koraka nazad: Vrhovni kassacioni sud još jednom o valutnoj klauzuli“, *Pravo i privreda*, 10–12/2017.
- Begović B., Ilić N., „Poreklo zablude o svrsi valutne klauzule“, *Anali pravnog fakulteta u Beogradu*, 2/2017.
- Dolović Bojić K. „O konverziji ugovora u srpskom pravu sa posebnim osvrtom na sudsku konverziju“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* [2020].
- Čatić P., „Ugovor o kreditu i savremeni problemi koji ga prate“, *Pravni život*, 1–3/2016.
- Đurđević M., *Raskidanje ili izmjena ugovora zbog promijenjenih okolnosti*, magistarska teza, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 1994.
- Jakšić A., *Građansko procesno pravo*, Službeni glasnik, Beograd 2019.
- Kozar V., Aleksić N., „Pravne posljedice raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom zbog promijenjenih okolnosti“, *Pravo i privreda*, 1–3/2017.
- Karanikić Mirić M., „Otežano ispunjenje ugovorne obaveze: Pojam i raspodijela rizika“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti* (ur. K. Dolović Bojić, Ana Odorović), Beograd 2020.
- Krulj V., *Promijenjene okolnosti i ugovorna odgovornost (nemogućnost ispunjenja, viša sila, klauzula rebus sic stantibus)*, Institut za uporedno pravo, Beograd 1967.
- Marić D., *Očigledna nesrazmera u ugovornom pravu*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad 2020.
- Odorović A., „Komentar rada Devizni kurs: Mogućnost predviđanja promjene i njenog uzimanja u obzir u smislu člana 133 Zakona o obligacionim odnosima“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti* (ur. K. Dolović Bojić, Ana Odorović), Beograd 2020.

- Petrić S., *Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti prema novom Zakonu o obveznim odnosima*“, Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2007, broj 1.
- Radović M., „Dejstva raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom zbog promijenjenih okolnosti“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti*, Beograd 2020.
- Serozan R. „General report on the Effects of Financial Crises on the Binding Force of Contracts: Renegotiation, Rescission or Revision“, *The Effects of Financial Crises on Binding Force of Contracts Renegotiation, Rescission or Revision* (ed. Basak Basoglu), Switzerland 2016.
- Vodinić V., *Građansko pravo Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, treće neizmenjeno izdanje, Beograd 2017.
- Živković M., „Prolog ili o tome može li se raskinuti ništav ugovor“, *Rebus sic stantibus: raskid ugovora o kreditu zbog promijenjenih okolnosti* (ur. K. Dolović Bojić, Ana Odorović), Beograd 2020.
- Živković M. „Kratka pravna analiza pravnog shvatanja VKS o punovažnosti valutne klauzule kod ugovora o kreditu u švajcarskim francima i konverziji“, *Pravo i privreda*, 4–6/2019.